

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי אשר וייס שליט"א

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

ארבע לשונות של גאולה

הלכה

ביסוד מצות ד' כוסות ובדיני חסיבה

פרשת ויקרא תשפ"א

שנה כ"ג – קובץ כ"ג [תשס"א]

יד"ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: minchatasher1@gmail.com

פרשת ויקרא

ביסוד מצות ד' כוסות ובדיני הסיבה

"לכן אמר לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצלתי אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים. ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים. והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אתה לכם מורשה אני ה'" (שמות פרק ו' פסוק ו' – ח').

"וכוס פרעה בידי מכאן קבעו חכמים ארבע כוסות של לילי פסח, אמר ר' הונא בשם ר' בניה כנגד ארבע גאולות שנאמר במצרים (שמות ו') 'והוצאתי' 'והצלתי' 'וגאלתי' 'ולקחתי', רבי שמואל בר נחמן אמר כנגד ארבע כוסות שנאמרו כאן, 'וכוס פרעה בידי וגו' ונתת כוס פרעה וגו', רבי לוי אמר כנגד ארבע מלכויות, רבי יהושע בן לוי אמר כנגד ארבע כוסות של תרעלה שהקדוש ברוך הוא משקה את העובדי כוכבים, הדא הוא דכתיב (ירמיה כ"ה) 'כי כה אמר ה' אלקי ישראל אלי קח את כוס היין החמה' 'כוס זהב בבל ביד ה' וגו' 'ימטר על רשעים וגו' (תהלים י"א) וכנגדן הקדוש ברוך הוא משקה את ישראל ארבע כוסות של ישועה לעתיד לבא שנאמר (שם ט"ז) 'ה' מנת חלקי וגו' 'כוס ישועות אשא' (שם כ"ג) 'תערוך לפני שלחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רוייה' כוס ישועה אין כתיב כאן אלא 'כוס ישועות' אחד לימות המשיח ואחד לימות גוג" (בר"ר פ"ח ה').

א

כתבו רבותינו הראשונים לפרש כמה טעמים למצוה זו דד' כוסות, רש"י והרשב"ם (פסחים צ"ט ע"ב וכ"ה ברשב"ם ב"ב נ"ח ע"ב) פירשו דד' כוסות כנגד ד' לשונות של גאולה הן, אולם במק"א (שם ק"ח ע"א) פרש"י בדרך אחר, דג' כוסות תיקנו כנגד ג'

ביסוד מצות ד' כוסות ובדיני הסיבה

כוסות שנאמרו בקראי ד' כוס פרעה בידי' והרביעי לברכת המזון. וי"א משום ברכה שנתקנה על כל אחת מהן עיין ר"ן ריש פרק ערבי פסחים, וכ"ה בתוס' סוכה (ל"ח ע"א ד"ה מי) וז"ל "ומסתמא לא תקינו ד' כוסות אלא כדי לומר עליהם הלל ואגדה".

וכבר נודע בשערים מה שכתב הגרי"ז (פ"ז מהל' חו"מ) לחדש דפליגי רבוותא ביסוד מצוה זו דד' כוסות, אם עיקרה בשתיית הכוסות ומשום חרות, או דילמא אין מצוותן אלא משום כוס של ברכה דד' ברכות שמברכין בליל הסדר יאמרו על הכוס. וזהו שנסתפקו התוס' בריש ערבי פסחים (ד"ה לא) אם נותנין כוס לפני כל אחד מבני הבית או שמא אין נותנין אלא לפני בעל הבית והוא מוציא את כולם בשלו, דאם נימא דמצות ד' כוסות בשתייתן א"כ יש ליתן ד' כוסות לכל אחד מבני הבית, אך אם עיקר מצות ד' כוסות לברך על הכוס א"כ הווי כשאר כוסות של ברכה דאמרינן בהו שומע כעונה ויוציא האב לבני ביתו. ואף דמסקנת התוס' דיש ליתן כוס לפני כל אחד מן המסובין מ"מ לא אמרו הכי אלא משום ספיקא ולחומרא בעלמא ולא בדרך החלט כמבואר בלשונם. ובדעת הרמב"ם נראה להדיא דס"ל דמצות ד' כוסות בשתייה היא, וכמש"כ (חמץ ומצה פ"ז ה"ז) "לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות, וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה ארבעה כוסות של יין, אין פוחתין מהם", וכ"כ (שם ה"ח) "ואימתי צריכין הסיבה בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ארבעה כוסות האלו" ש"מ ד' כוסות משום שתייתן נתקנו.

ומעודי נתקשיתי בדברי הגרי"ז, דהיאך אפשר שתהא מצות ד' כוסות בסיפור יצי"מ וברכה על הכוס בלבד, הא כמה פעמים אמרו בערבי פסחים (עי"ש ק"ט ע"ב, קי"ז ע"ב ובדף ק"ח ע"ב) "ד' כוסות תיקנו חכמים דרך חירות" ולכאורה אין גדר החירות כי אם בשתייה בלבד, ואין באמירה הנהגת חירות.

ועוד, דלכאורה אם אין ענין ד' כוסות בשתייה מה זה שאמרו שתהא הסיבה מעכבת בהם, הא להדיא כתב הרמב"ם שם גבי שאר אכילות אותו הלילה ד"אם היסב הרי זה משובח ואם לאו אינו צריך" ש"מ אין ההסיבה מעכבת אלא באותן שמצותן באכילה או בשתייה.

ועוד, דהא לישנא דגמרא הכי משמע וכדתניא (שם קי"ז ע"ב) "ארבע כסי תקינו חכמים דרך חירות וכל חד וחד נעביד ביה מצוה" הרי שעיקר תקנת ד' כוסות בשתייתן

ביסוד מצות ד' כוסות ובדיני הסיבה

היא אלא שתיקנו בהם חכמים עוד לומר עליהם הגדה והלל, וא"כ קשה לומר שתהא מצותן באמירת הגדה והלל וכשאר כוס של ברכה בלבד.

ומריש אמרתי לפרש דברי התוס' דהא דמספק"ל אם נותנין כוס לפני כ"א מן המסובין אם לפני בעה"ב לבדו היינו משום דשני דינים יש בד' כוסות, האחד בשתייה ונוסף עליה שתהא אמירת הלל והגדה וברכהמ"ז טעונה כוס, ונסתפקו התוס' למה תקנו חכמים והחמירו בד' כוסות טפי מבשאר מצות שיהא העני מוכר כסותו ושואל על הפתחים מה שלא אמרו אף במצות אכילת מצה וכדאיתא ברמ"א סימן תרנ"ו דאין האדם חייב לבזבז הון רב על המצות, אם משום מצות השתיה בדרך חירות או שמא משום פרסומי ניסא דסיפור יציאת מצרים ושירת ההלל שיש לאומרם על הכוס.

ונראה עוד, דאף דפשיטא להתוס' דעיקר מצות ד' כוסות בשתייה, מ"מ אין נותנין לעניים מן התמחוי לצורך קיום מצותיהם כי אם לדברים שיש בהם חיי נפש, וזהו שנתקשו התוס' מה נשתנה מצות ד' כוסות שמחלקין לעניים מן התמחוי משאר מצות. ומשום כך נקטו דשמא משום פרסום הנס הוא לומר הגדה והלל על הכוס וזהו שהחמירו הכא טפי כדינא דנר חנוכה דחייב העני למכור כסותו מטעם פירסום הנס, דלא מצינו חומרא זו שיהא העני מוכר כסותו אלא גבי פרסומי ניסא וכדתנין גבי נר חנוכה שאף העני שואל על הפתחים, ובד' כוסות עיקר פרסום הנס אינו בשתיית הכוס גרידא אלא בקריאת ההגדה ואמירת ההלל על הכוס. (ולמסקנא כתבו דמ"מ נכון להחמיר שיהא כ"א מן המסובין כוסו לפניו), אולם זאת פשיטא ואין ספק בדבר, דמצות ד' כוסות בשתייה היא.

אך האמת יורה דרכו דאין דרך זה עולה יפה בלשון התוס' ומשמע טפי דדברים כפשוטן, ומספק"ל אם מצות ד' כוסות לבעה"ב נתקנה וייצאו הכל יד"ח על ידו דקי"ל שומע כעונה, או שמא הכל חייבין בד' כוסות ואין האחד מוציא חבירו, ודוחק להעמיס בלשון התוס' את הדרך הנ"ל.

ונראה בביאור דברי התוס', דזו פשיטא דשתיית ד' כוסות מצוה, אולם נסתפקו התוס', דמאחר שידענו שתקנו מצות הגדה והלל אף הן על הכוס, א"כ יל"ע עיקר תקנתם מה היא ומה נוסף על עיקר מצוה זו, האם עיקר ד' כוסות לשתייה דרך חרות נתקנו אלא שחכמים הוסיפו עלה שיהיו מסדרין ברכות הגדה והלל על הכוסות

ביסוד מצות ד' כוסות ובדיני הסיבה

ומברכין עליהם, או שמא עיקר תקנת ד' כוסות לסדר עליהם אמירת הגדה והלל ובאו חכמים וקבעו דמצוה לשתות ד' כוסות אלה שנאמרו הלל והגדה עליהם.

והנה אם נניח דעיקר תקנת ד' כוסות לשתיתן נתקנה א"כ פשיטא שחייב כל אחד ואחד מבני הבית לשתותן ולא יוציא בעה"ב לבני ביתו כשם שלא יוציאם יד"ח מצוה ומרור, אולם אם עיקר תקנת ד' כוסות לסדר השבח על הכוס ולקרנות עליו הלל והגדה מסתברא דאין כ"א מבני הבית מחויב בשתית ד' כוסות ודי בזה שבעה"ב ישתה את הכוסות ועליו הוטלה חובה זו.

ומ"מ זו פשיטא להתוס' דאין דין כוסות הללו כשאר כוסות של ברכה, וטעונים הם שתייה והסיבה דרך חירות, אלא דשורש הספק הוא אם עיקר התקנה לומר ולסדר השבח וההלל על הכוס, וכשם שכתבו (סוכה ל"ח ע"א) "ומסתמא לא תיקנו ד' כוסות אלא כדי לומר עליהם הלל והגדה" או שמא עיקר המצוה בשתיה וכלשון הגמ' (פסחים קי"ז) "ארבע כסי תיקנו חכמים דרך חירות וכל חד וחד נעביד ביה מצוה", וזהו שנסתפקו אם נתחייב בה בעה"ב לבדו או כל אחד. ואפשר עוד דספיקת התוס' בריש ערבי פסחים הוא הספק שם בדבריהם בסוכה, דגם שם כתבו "דמסתמא לא תיקנו ד' כוסות אלא כדי לומר עליהם הלל והגדה", ושני ספיקות אלה שנים שהם אחד המה, כמבואר.

ב

ועוד הלכתא גבורתא כתב שם הגרי"ז, דהנה כתב הרמ"א (סימן תפ"ג ס"א) דאם אין לו יין יכול לשתות חמר מדינה לד' כוסות, ולכאורה משמע דיוצאין בזה ידי חובת המצוה דד' כוסות, אולם הגרי"ז חידש דאין יוצאין בחמר מדינה אלא במה שקבעו חכמים לומר הגדה והלל על הכוס, אבל ידי מצות שתיית ד' כוסות אין יוצאין כל שאין שם יין עליו.

וכבר נחלקו בזה הגאונים בני מרן הגר"ח ה"ה הגרי"ז ואחיו הגר"מ מה יעשו הבאין בדרך שאין בידם מעות אלא כדי ד' כוסות של יין לאחד מהם, אם ישתה האחד מהם ד' כוסות של יין ויוציא האחרים ידי חובתן בברכות או ישתו כולם ד' כוסות חמר מדינה ויצאו ידי חובתן דיעבד. ואמר הגר"מ דישתו כולם חמר מדינה ותתקיים המצוה אף כי בדיעבד הוא, דאם לא ישתה אלא אחד בטלה מצות חבירו. וכבר ידוע שיש לאדם

ביסוד מצות ד' כוסות ובדיני הסיבה

לוותר על הידור מצוה כדי שיזכה חברו בעיקר המצוה, (עיי' מנחת אשר מועדים ח"ב סימן ז').

ודעת הגרי"ז להלכתא דישתה זה ד' כוסות של יין ואל ישתו כולם ד' כוסות חמר מדינה, והוא לשיטתו דמאחר שאין יוצאין ידי חובת השתיה בשתיית חמר מדינה אלא ידי חובת הסיפור וההלל על הכוס, א"כ עדיף שישתה זה ד' כוסות של יין ויקיים מצותו כתיקונה ובהידורה, ולגבי מצות הסיפור וההגדה על הכוס בלא"ה הא קי"ל שומע כעונה, ונמצא זה מוציא חברו במצות הסיפור על הכוס כשם שייצאו הם אם ישתו הד' כוסות מחמר מדינה, ומצות השתיה יקיים זה כדינו. אך באמת נראה מלשון הרמ"א דיוצא לגמרי בחמר מדינה, וכך נראה להלכה.

ג

מי שאין לו די יין לד' כוסות נחלקו האחרונים האם יש מצוה במקצתן או שמא ד"כ מעכבות זו את זו. ולכאורה מבואר להדיא בפסחים (ק"ט ע"א) דאין הם מעכבות זו"ז שהרי אמרו "ד' כוסות תיקנו חכמים דרך חירות כל אחד ואחד מצוה באפי נפשה היא" ולכן אין בד"כ חשש זוגות. וכך כתב שם בהגהות הרש"ש עי"ש. וגם מדברי המג"א יש להוכיח כדברי הרש"ש שהרי כתב (סימן תע"ב ס"ק י"ד) דמי שאין לו אלא ד' כוסות יקח כולן ללילה הראשון ולא יחלקן בין שני ימים טובים "דיומא קמא עיקר", הרי דאילולי כן היה מחלקן בין שתי הלילות עי"ש.

אך המהר"ל בגבורות ה' פרק מ"ט כתב דבאמת מצוה אחת הן ומעכבות זו"ז וכשאין לו ד"כ אינו מצוה כלל על מקצתן עי"ש.

אמנם כבר עמד על זה בחידושי רבינו דוד שם וכתב כדברינו הנ"ל די"ש ב' דינים בד"כ ואף דלגבי מצות השתיה, כל הד"כ מצוה אחת וענין אחד הם, מ"מ כל אחד מצוה בפנ"ע היא לענין הנאמר על הכוסות עי"ש.

ודבר חידוש מצינו בדברי המרדכי (ערבי פסחים סימן תרי"א) דהא דמחלקינן אמירת ההלל בליל הפסח לאמרה חציה על כוס שני וחציה על כוס רביעי משום דראוי להדר הד' כוסות, והידורן הלא הוא לאמר עליהם הקידוש וההלל וברכת המזון ואידך פלגא דהלל, אולם אמירת ההגדה אין בה הידור כוס "כי אינו כי אם סיפור דברים בעלמא", נתבאר בדבריו דס"ל דד' כוסות עיקרן בשתייה אלא שהחמירו חכמים להדר

ביסוד מצות ד' כוסות ובדיני הסיבה

את הכוס ולומר עליו קידוש הלל וברכת המזון, אך הגדה אין ענין לאומרה על הכוס, וזו שיטה מחודשת בענין ד' כוסות.

אך בכל עיקר השאלה בד' כוסות אם מעכבין זה את זה, לכאורה פשוט דכוס של קידוש ושל ברכת המזון דודאי אינם תלויים בשאר הכוסות, דהלא ברכות אלה מברכים על הכוס בכל השנה כולה, ואין השאלה אלא לגבי שני הכוסות של הלל והגדה המיוחדים לליל הסדר. ולפי זה אין כל ראייה מדברי המגן אברהם, דאפשר דכל כונתו דאילולי שלילה הראשון עיקר הוי אמינא שיניחו שני כוסות של יין לקידוש וברכת המזון של הלילה השני, ודו"ק בזה.

ארבע לשונות של גאולה

ארבע לשונות של גאולה

"לכן אמר לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים. ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים וידעתם כי אני ה' אלקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים" (שמות פרק ו' פסוק ו' – ז')

כתבו רש"י והרשב"ם בר"פ ערבי פסחים (צ"ט ע"ב) דד' כוסות הם כנגד ד' לשונות של גאולה והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי (שמות י' ו-ז'). והנה בין כוס ראשון לשני מותר לשתות, וכן בין שני לשלישי, אך בין שלישי לרביעי אסור להפסיק באכילה או בשתיה. ויש בזה רמז, רבים האנשים החושבים שעיקר הגאולה גאולת הגוף הוא חרות וחופש ופריקת עול זרים, לדידם די בשלש לשונות של גאולה והוצאתי והצלתי וגאלתי, על הלשון הרביעית "ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים" הם מוכנים לוותר. באו חז"ל ללמדנו, דוקא בין שלשת הראשונים אפשר להפסיק אבל בין השלישי לרביעי אין להפסיק! כי עיקר הגאולה גאולת הנפש היא, על גאולתנו ועל פדות נפשנו אנו מודים ומהללים, גאולת הנפש וקרבת אלקים, בית המקדש והשראת השכינה, הן הם הגאולה המיוחלת "עד אשר אל מעלת אבותם ישובון" (לשון הרמב"ן בפתיחה לספר שמות).

ב

הוציאנו מעבדות לחרות

"לכן אמור לבני ישראל אני ה', והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, והצלתי אתכם מעבודתם, וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים, ולקחתי אתכם לי לעם" (שמות ו', ו' – ז').

הנה העבדות חויה קשה היא, אך דרגות רבות יש בה, עבד שיש לו

ארבע לשונות של גאולה

אדון רשע רע לב הרודה בו ללא רחם, נתון לסבל קשה, פיזי ונפשי, אך אף עבד שאדונו טוב לב הוא, מ"מ עובד הוא עבודת פרך ואין לו מנוחה, אמנם יש לך עבד שאדונו איננו מעביד אותו הרבה, אך מ"מ משועבד הוא לעבודה ולשרת כרצון אדונו ואינו בן חורין לכלכל את דרכיו וצעדיו כרצונו הוא.

פרעה מלך מצרים רשע גדול היה ובני ישראל סבלו תחתיו סבל נורא בגזירות קשות והרג ואבדון, מלבד העבודה שכבדה עליהם.

וזה כונת הכתוב והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים ושוב לא יסבלו ישראל מגזירותיו של פרעה, אך לא רק זאת אלא אף והצלתי אתכם מעבודתם ושוב לא יצטרכו לעבוד להם, זאת ועוד אחרת, וגאלתי אתכם מתחת עול מצרים ושוב לא יהיו משועבדים אלא בני חורין איש תחת גפנו ותחת תאנתו.

ומעל כל אלה "ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים"!

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

